

Birkan vihikutäie ehedaid pajatusi. Leida Oeselja rohkete üleskirjutuste hulgast väärivad esiletõstmist tema ravimtaimede ja rahvameditsiini kohta spetsiaalse küsitluskava järgi tehtud kirjapanekud. Õigupoolest kerkib nii tema kui ka Kaleph Jõulu puhul üles nn tühjaskirjutamise probleem: oma varud on ammu ammendatud, ei leita eriti ka uusi allikaid ja jätkatakse omaloomingut lisades või muidu filosoferides. Nende kirjapanekud spetsiaalsele küsitluskavale vastates võivad aga olla head ja ehedad.

Eda Kalmre

Indiaani kultuuri ja antropoloogia arengujooned

Julie Cruikshank, Angela Sidney, Kitty Smith, Annie Ned. *Life Lived like a Story: Life Stories of Three Yukon Native Elders*. Vancouver: University of British Columbia Press 1990, 406 lk.

Leidsin Julie Cruikshanki raamatu täiesti juhuslikult aasta eest Soome Kirjanduse Seltsi etnoloogiaramatukogust, uidades kirjutamisest väsinuna riiulite vahel. Arvatavasti haarasin sellest impulsiivselt nagu pea-aegu iga minu põlvkonna eestlane, kes aimab enda ees indiaanlastest kõnelevat teost. Toona unustasin sissejuhatust lugedes aga kirjutamise ja vajusin sügava huviga aastate eest ilmunud kogumikku. Raamatust saadud mulje valguses mõtlesin uuesti läbi mitmed folkloristika ja välitöödega seotud probleemid, taas juureldes autorsuse, uurimise, eetika, vastutustunde, kogukonna mõjutamise, välitöödel jäädvustatava ja reaalsuse, ka protsesside üle, mille äratamisel või eluspüsimisel mujalt saabunud folklorist, keeleteadlane, etnoloog, ajaloolane tahtmatult osaleb. Kaasautoritena loetletud naiste elatud elu puudutas lugedes vahetult, ehkki olin lugenud kümneid käsitlusi ja mõtisklusi samadel teemadel varem ja mitmeid sellele järgnenud aasta jooksul hiljem. *Life Lived like a Story* põimus tihedasti mu ülevaatesse viimase 13 aasta jooksul eesti folkloristikas toimunud muutustest ja ärkas taas elavana, kui Reet Hiimäe rääkis Dietrich Harmeningi Alaska kullapalvikku meenutavast trükisest.

Mäletan end toona lahtisi silmi märkamas artikleid atapaski ja tlingiti keelest, nende rahvaste füüsilisest antropoloogiast, tlingiti naisõiguslastest, rahvuslikust liikumisest, seadustikust ja paljudest teemadest, millest ei uskunud end kunagi huvituvat.

Julie Cruikshank, Briti Columbia ülikooli antropoloog, sissejuhatavate osade autor ja kokkuseadja on kaasautoreina esile tõstnud kolm indiaanlast, kelle intervjuudest ja jutustustest koosneb tekstide osa. Autor kirjeldab, kuidas ta uurimisülesandeks oli esmalt Klondyke'i kullapalaviku kajastamine pärimuses. Sellele tuginedes otsis ta sobivas vanuses infor-

mandid, kellest mitmega jätkus koostöö palju aastaid. Saame teada, et hõimu kultuuri püsivust ei mõjutanud kullapalavik, sest kaks kogukonda – valged õnneotsijad ja indiaanlased – ei segunenud. Indiaanlased abistasid saabujaid ülevedajate ja teejuhtidena, kuid korraks paljukordselt kasvanud piirkonna elanikkond kahanes kiiresti kullapalaviku eelsele arvule, sest valged ei jäänud piirkonda elama. Seega toimus teatav moderniseerumine, kuid mitte ulatuslikud kultuurilised murrangud.

Hoopis teisiti kulges Alaska raudtee ehitamine, mille mõju kohalikul hõimul ei suutnudki assimileerida, vaid muutused asusid lammutama ja mugandama omapärast kultuuri.

Korduvalt puutume raamatus kokku hinnangutega intervjuerimistaktikale ja uurija-uuritava suhtele. Autor kirjeldab oma kimbatust ja valikuid, kui intervjueritavate nooremad naissugulased soovivad tiražeerida intervjuud, et neid levitada oma sugulaste seas ja hoida selle abil elavana, suunata tagasi käibesse esivanemate pärandus.

Nending, et 1970. aastate antropoloogia erines tänasest, mistõttu toorkord ei olnud selline käitumine soovitatav, sunnib tõmbama paralleele folkloristikaga, kus teadlik sekkumine kogukonna ellu on olnud taunitav. Lingid tekivad ka näiteks probleemiga, et informante on kultuuriantropoloogil raske allutada üksnes suulisest ajaloost, kindlast sündmusest või oma eluloost rääkima, sest paiguti eelistatakse selle asemel esitada jutte või laule, mis jutustajate arvates kirjeldavad samu asju paremini kui eluloolised seigad. Nii said kirja traditsioonilised muinasjutud, laulud, vormelid, uskumused, sest koguja aktsepteeris esitaja õigust rääkida sündmustest õpitust erineval viisil. Mõistagi meenus siinkohal folkloristikale pikka aega tunnustatud kangekaelne esitaja eluloost (ja suulisest ajaloost) möödavaatamine, kuivõrd tegemist ei ole isegi mitte klassikalise narratiivi jäänukiga. Kõige sellise tunnustamine on olnud pikaldane protsess, mis ei olegi veel lõppenud.

Selle kõrval, et uuema antropoloogilise suuna esindaja annab oma uurijateekonda kirjeldades ülevaate oma erialal toimunud muutustest, saame teada jutustajate ja kohaliku kultuurikonteksti teisenemistest. Leiame arutlused erinevate akadeemiliste koostööpartnerite üle, samuti kirjelduse tihedast võrgustikust, mis tekkis esitajate ja uurija vahel. Virgutatuna mh küsiteljast, tajudes oma lugude väärtust, selle olulisust nooremale põlvkonnale muutuvad ka naisvanemad ja nende hoiakud, aga selle kaudu ka pärimuse ja omakultuuri tähendus: naised hakkavad menulikalt oma lugudega esinema kohalikus raadios, ajalehes saadakse oma veerg, kirjapandut paljundatakse sugulastele, kuid pikapeale trükitakse ka raamatutena laiemale lugejale. Kas selle suhte üks osa ja tulem on näiteks taastärganud indiaaninimede mood ja nende passi kirjutamine? Hauatähistele kirjutatud indiaaninimed? Mitmed muud identiteedi tugevõimendust tähistavad asjaolud? Kindlasti.

Erilisest sidemest oma kaasautoritega ja sügavast mõistmisest kõnelevad ka välitööde kirjeldused. Et kohad aitaksid meenutada nimetusi ja pärimusainest, rändab antropoloog oma teejuhiga jala, rongi või autoga läbi indiaanipere kunagise aastase rännutee kariloomade kannul, kalastamispaikade juurde jm. Naise ja mehe suhted, perekond, sugulased, lapseelu, iseseisvus ja konventsioonide piirid muutuvad välitööde iseloomustust ja tekste lugedes tajutavateks. Üks naistest, keda autor nimetab esimeseks feministiks, aitab näha pere- ja sugulussuhteid 20. sajandi algupoolel, nt kogukonna reaktsioone, kui naine lahkus vägivaldse ja vastumeelse mehe juurest. Arusaavalt suhtutakse ka naistesse, kes on looduslikelt eeldustelt hea kalastaja või kütt ega eeldata, et ta peaks ennast naistetöödega elatama. Siinkohal esitatud loetelu üksnes vihjab teematikale, mida autor valgustab. Lisaks pikale üldsissejuhatusele on iga naise ainese ees lühem iseloomustus tema saatusest, karjäärist, iseloomust, samuti temalt valitud pärimusest.

Valitud aines ise on esitatud vaba struktuuriga, toob tõesti naiste eripära esile, esitleb eluloo ja paikkonna ajaloo seiku, naiste traditsioonipädevust, esemelise kultuuri tundmist ja palju muud. Valikutele tüüpiliselt ei näita nad esitajat kogu tema suuruses ega pärimuskompetentsis, vaid on ikkagi paratamatult nopped ja väljavõtted. Lõppude lõpuks on need ju ka täiendus naiste endi sulest ilmunule. Igatahes pakuvad aga unikaalset teavet isikulaulude, klassikaliste juttude, laulude, uskumuste, kommete ja paljude muude traditsiooniliste liikide kohta.

Raamatule on lisatud kommentaarid ja fotod, mis tavakohaselt suunavad ja abistavad lugejat. Seesugusena on *Life lived like a Story* eelnimetatu kõrval huvivääriv teejuht Kanada uurijatega tutvumiseks.

Mare Kõiva